

Сень І. З.,

аспірант кафедри кримінального права та кримінології
Львівського національного університету імені Івана Франка

ПОНЯТТЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ НОРМИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена формуванню дефініції поняття спеціальної кримінально-правової норми, виходячи з логічних принципів визначення понять. У зв'язку із цим проаналізовано місце норми права серед інших регуляторів суспільних відносин, проведена класифікація правових норм, у тому числі норм кримінального права. Визначено місце спеціальної норми серед усієї системи кримінально-правових норм та встановлено найважливіші ознаки спеціальної кримінально-правової норми.

Ключові слова: соціальна норма, норма права, охоронна (заборонна) норма кримінального права, спеціальна кримінально-правова норма, визначення через рід і видову відмінність, найближчий рід, видові ознаки.

Постановка проблеми. Практика побудови будь-яких теорій ніколи не обходиться без визначень (дефініцій) [1, с. 28]. Адже значення дефініцій у логічній структурі знань не можна недооцінювати:

1. По-перше, визначення пояснюють поняття, які використовуються під час викладення теорій.

2. По-друге, вони сприяють виробленню нових понять.

3. По-третє, вони сприяють виробленню термінології та її уточненню.

4. По-четверте, під час розробки теорій дефініції нібито підводять підсумок викладеному [1, с. 30].

Відповідно, подальше дослідження спеціальних норм неможливе без визначення поняття такої норми. І хоча на перший погляд дослідження поняття спеціальної кримінально-правової норми є більш важливим з теоретичної точки зору, а не для з'ясування прикладних проблем кваліфікації, але це не зовсім так. Адже для визначення поняття спеціальної норми спершу доведеться встановити її місце серед системи кримінально-правових норм, а це, у свою чергу, в подальшому дозволить комплексно підійти до вирішення проблемних питань кваліфікації у випадку наявності спеціальних норм.

Радянські й українські вчені приділяли увагу питанню визначення поняття спеціальної кримінально-правової норми виключно під час розгляду питання конкуренції загальної та спеціальної норм. Так, у контексті кваліфікації за наявності конкуренції кримінально-правових норм питання спеціальних норм піднімалося, зокрема, в працях С.С. Алексєєва, В.Г. Беляєва, Л.П. Брич, О.О. Дудорова, М.Й. Коржанського, В.М. Кудрявцева, Б.А. Куринова, О.К. Маріна, В.О. Навроцького, М.М. Свідлова, М.І. Хавронюка та інших.

Єдиним комплексним дослідженням саме спеціальних норм кримінального права є дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Свідлова Миколи Михайловича «Спеціальні норми у кримінальному праві», захищена ще в 1979 році.

Подібного дослідження на основі аналізу чинного Кримінального кодексу України взагалі немає.

Мета статті. З урахуванням предмета розгляду метою статті є формування дефініції поняття спеціальної кримінально-правової норми, виходячи з логічних принципів визначення понять. Ця мета зумовлює постановку таких наукових завдань, як: виявлення місця норми права серед інших регуляторів суспільних відносин; класифікація правових норм, у тому числі норм кримінального права; визначення місця спеціальної норми серед усієї системи кримінально-правових норм; встановлення найважливіших ознак спеціальної кримінально-правової норми та формування визначення на їхній основі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним чи введучим видом дефініцій у логіці слід вважати визначення через рід і видову відмінність [1, с. 35]. Суть цього визначення полягає у відшуканні для досліджуваного поняття його найближчого роду (genus) і тих видових ознак, які відрізняють його серед інших понять того ж роду (differentia specifica) [1, с. 31]. Відповідно, першочергово слід відшукати найближчий рід для поняття спеціальної норми. Для цього спочатку потрібно дослідити поняття норми взагалі.

Одним з визначень, яке подає Тлумачний словник для поняття норми, є таке: зразок, правило поведінки людей у суспільстві [2, с. 442]. Таким чином, норма є правилом поведінки.

Якщо звернутися до правничої термінології, то юридична наука оперує поняттям соціальна норма.

Взагалі, поняття соціальної норми є одним з основних понять соціології, де воно розглядається, в першу чергу, як правило поведінки, яке впливає з очікуваної соціальної поведінки [3, с. 4].

В юриспруденції до цього поняття звертаються теоретики права під час дослідження системи права.

Так, Л.А. Луць визначає соціальну норму як загальносоціальне, формально не визначене правило поведінки учасників суспільного життя [4, с. 156].

Трохи інше розуміння соціальної норми подає О.Ф. Скакун: соціальна норма – це правило поведінки загального характеру, що складається у відносинах між людьми в певному суспільстві у зв'язку з виявом їхньої волі (інтересу) і забезпечується різними засобами соціального впливу [5, с. 268].

Тобто на відміну від розуміння поняття соціальної норми Л.А. Луць, в останній дефініції формальна невизначеність не є обов'язковою ознакою цього поняття. Відповідно, під соціальною нормою слід розуміти правило поведінки людей як учасників суспільних відносин.

Соціальні норми регулюють практично всі сфери нашого життя, а тому серед них можна виокремити різні види таких норм.

Так, О.Ф. Скакун виділяє такі види соціальних норм за регулятивними особливостями:

- норми моралі;
- норми-звичаї;

- норми права;
- корпоративні норми [5, с. 269].

Таким чином, норми права є одним із різновидів соціальних норм, які становлять собою правила поведінки, що сформувався в суспільстві й офіційно визнані та забезпечені державою [5, с. 269].

Схоже визначення знаходимо і у Л.А. Луць. Норма права – це загальнообов'язкове правило поведінки, встановлене (санкціоноване) та забезпечене державою (державами) з метою регулювання, охорони та захисту суспільних відносин [4, с. 156].

У свою чергу, норми права можна класифікувати за предметом правового регулювання (за галузевою ознакою) на норми конституційного права, норми адміністративного права, норми кримінального права, норми цивільного права, норми трудового права та, відповідно, норми інших галузей права.

Предметом цього дослідження є норми кримінального права, чи кримінально-правові норми.

Професор В.Д. Філімонов обґрунтовано критикує позицію про те, що нормою кримінального права є норма, яка встановлює відповідальність за скоєння конкретного злочину [6, с. 12]. Адже таке твердження безпідставно звужує поняття норми кримінального права лише до заборонної норми, закріпленої в статті Особливої частини Кримінального кодексу. Але кримінальному праву притаманні також інші норми, зокрема, ті, які закріплені в статтях Загальної частини.

Тому слід взяти до уваги зауваження автора, що поняття норми кримінального права не може обмежуватися вказівкою на ознаки, які притаманні лише нормам Особливої частини Кримінального кодексу, а повинно включати в себе ознаки, які притаманні всім нормам кримінального права [6, с. 12].

При цьому слід зазначити, що нормам кримінального права, крім загальних ознак правової норми, притаманні також свої особливі, чи спеціальні ознаки:

1. Норми кримінального права закріплюються лише в статтях кримінального закону, яким є Кримінальний кодекс України.

2. Норми кримінального права спрямовані на правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам (ч. 1 ст. 1 КК України).

Таким чином, беручи до уваги загальне поняття норми права та специфічні ознаки, притаманні нормі кримінального права, можна дати наступне визначення цього поняття.

Кримінально-правова норма (норма кримінального права) – це загальнообов'язкове правило поведінки, встановлене державою та закріплене в кримінальному законі (Кримінальному кодексі України) з метою регулювання, охорони та захисту передбачених ним суспільних відносин від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам.

Далі виникає проблема класифікації норм кримінального права, адже щоб визначити найближче родове поняття для спеціальної кримінально-правової норми, спершу необхідно встановити її місце в системі норм кримінального права.

Поділ певного поняття на види можна проводити за різними класифікаційними ознаками, які відіграють роль критеріїв (основи) класифікації.

Так, у загальній теорії права професор С.С. Алексєєв за їхніми функціями в системі права поділяє юридичні норми

на регулятивні та правоохоронні. Згідно з його визначенням, регулятивними є такі норми, які безпосередньо спрямовані на встановлення певного варіанта поведінки шляхом надання учасникам суспільних відносин позитивних суб'єктивних прав та покладення на них позитивних юридичних обов'язків. Правоохоронні – це норми, спрямовані на визначення поведінки суб'єктів шляхом регламентації заходів державно-примусового впливу (санкцій) [7, с. 103].

Варто зазначити, що не всі науковці підтримують такий поділ норм права. Зокрема, І.І. Митрофанов у своїй докторській дисертації наголошує на невдалості такого їхнього угруповання. На думку вченого, такий поділ є принципово неприйнятним, оскільки спотворює суть та функції права. Як аргумент, науковець стверджує, що це пов'язано насамперед з тим, що право загалом, у тому числі будь-яка його норма, є засобом регулювання суспільних відносин. І серед норм права немає таких, які б не мали регулятивного складника. Водночас кожна норма виконує охоронну функцію системою правил поведінки та велінь, закріплених в її диспозиції, гіпотезі, у вказівці на суб'єктний склад чи на мету. Виділення як однієї з головних груп охоронних норм права вказує на відокремлення санкції правової норми від її інших структурних елементів [8, с. 101].

Частково слід погодитися з науковцем, зокрема в тому, що будь-яка правова норма виконує як регулятивну, так і охоронну функцію в системі права. Однак поряд із цим слід наголосити, що такий поділ є відносним і аж ніяк не заперечує такого твердження. Адже, на нашу думку, поділ здійснено за критерієм основної (превалюючої) функції, спрямування відповідної норми, її завдання в системі права, а тому ніяким чином не заперечує можливість виконання нею також інших функцій.

На думку С.С. Алексєєва, регулятивні та правоохоронні норми утворюють кістяк, «тіло» права, адже є сукупністю «клітинок», з яких на наступних рівнях структури утворюються правові спільності [7, с. 103].

З цією думкою важко не погодитися. При цьому до таких двох головних видів норм вчений «по мірі поглиблення спеціалізації права» приєднує третій – спеціалізовані норми, які, на відміну від регулятивних і охоронних, носять додатковий характер. Такі норми не є самостійною нормативною основою для виникнення правовідносин, лише в разі регламентації суспільних відносин вони нібито приєднуються до регулятивних і правоохоронних норм, утворюючи в поєднанні з ними єдиний регулятор [7, с. 103, 107].

Таку ж позицію відстоює й А.Ф. Черданцев, який пропонує поділяти всі норми права не лише в залежності від предмета правового регулювання, а й від того, яку роль вони відіграють у регулюванні суспільних відносин, яким способом їх регулюють, та виділяти:

- норми, які регулюють суспільні відносини шляхом визначення прав та обов'язків суб'єктів цих відносин (регулятивні);
- норми, які регулюють суспільні відносини шляхом встановлення заходів примусу до правопорушників;
- третій вид норм, які не мають прямої вказівки ні на те, ні на інше.

До третього виду норм вчений відносить норми-дефініції, оперативні норми, за допомогою яких вводяться в дію нормативні акти, припиняється або розширюється їхня дія, та інші спеціальні (на нашу думку, краще застосовувати термін «спеціалізовані») норми [9, с. 45].

С.С. Алексєєв проводить поділ таких спеціалізованих норм на:

- загальні закріплюючі норми – норми, які спрямовані на фіксацію в узагальненому вигляді певних елементів регульованих відносин;

- декларативні норми – норми, в яких сформульовані правові принципи, а також завдання даної правової спільності;

- дефінітивні норми – норми, які в узагальненому вигляді закріплюють ознаки певної правової категорії [7, с. 107–108].

Поділяємо зазначену позицію, оскільки в системі норм права дійсно є такі норми, які за їхніми функціями складно віднести до будь-якої з основних категорій правових норм – чи то регулятивних, чи то охоронних.

Тому, базуючись на вченні цих теоретиків права, вважаємо за доцільне всі кримінально-правові норми за їхніми функціями в системі кримінально-правового регулювання аналогічно розділити на такі групи:

- регулятивні;
- охоронні (або заборонні);
- спеціалізовані.

Трохи інший поділ кримінально-правових норм пропонує П.Л. Фріс. Так, за змістом науковець виокремлює такі два види норм:

- норми загальної дії, які визначають завдання законодавства про кримінальну відповідальність, підстави та межі кримінальної відповідальності, дію закону в просторі, в часі, за колом осіб, вік кримінальної відповідальності, форми та види вини, інші загальні положення, які застосовуються при вирішенні питань кримінальної відповідальності;

- спеціальні норми (заборони) [10, с. 17].

Як бачимо з визначення норм загальної дії, під цим терміном автор об'єднує регулятивні та спеціалізовані норми, які розглядалися вище.

Як стверджує І.І. Митрофанов, такий підхід до поділу норм кримінального права притаманний для всіх вітчизняних вчених, а в підручниках із кримінального права відсутні спеціальні питання, присвячені поняттю, змісту та видам норм кримінального права, що свідчить про невинуватість відсутність комплексних досліджень норм кримінального права та їхню класифікацію в національній кримінально-правовій науці [8, с. 101–102].

При цьому слід зазначити, що хоч останній поділ і має право на існування, однак він не зовсім доцільний для потреб кримінально-правової науки, оскільки допускає термінологічне змішування із заборонними загальними та спеціальними нормами, які конкурують між собою, що ускладнює дослідження відповідних норм.

Тому пропонуємо все ж зупинитися на класифікації кримінально-правових норм за їхніми функціями в системі кримінально-правового регулювання на такі групи – регулятивні, охоронні (чи заборонні) та спеціалізовані.

Регулятивні кримінально-правові норми, притаманні здебільшого Загальній частині Кримінального кодексу, – це норми, які визначають основні поняття кримінального права, а також норми, які регулюють застосування кримінальної відповідальності.

Охоронні (заборонні) норми кримінального права, які містяться в Особливій частині Кримінального кодексу, становлять норми, які встановлюють суспільно небезпечні діяння, що є злочинами, та покарання, які можуть бути застосовані до особи за їх вчинення.

У свою чергу, спеціалізовані норми кримінального права, які можуть міститися як у статтях Загальної, так і Особливої

частини Кримінального кодексу, носять допоміжний характер та можуть виступати регулятором суспільних відносин лише в поєднанні з регулятивними чи охоронними (заборонними) кримінально-правовими нормами.

Існує також безліч інших критеріїв класифікації правових норм.

У загальній теорії права, зокрема вчені Л.А. Луць та О.С. Йоффе, розподіляють норми за дією на коло суб'єктів на загальні, спеціальні та виключні [4, с. 160; 11, с. 169].

Такий же підхід застосовується і до норм кримінального права. Так, М.М. Свідлов пропонує поділяти норми кримінального права за об'ємом правового регулювання на загальні, спеціальні та виключні [12, с. 13].

Але, на нашу думку, в разі такого поділу кримінально-правових норм відбувається порушення відразу кількох логічних правил поділу понять, зокрема:

1. Поділ поняття повинен бути співмірним [13, с. 195; 14, с. 56].

Це означає, що обсяг членів поділу, разом узятих, має дорівнювати обсягу поділюваного поняття [14, с. 56]. Так, загальні, спеціальні та виключні норми у своїй сукупності не становлять усіх норм кримінального права.

2. Поділ має бути безперервним (послідовним) [13, с. 198; 14, с. 57].

Це правило означає, що в процесі поділу необхідно переходити до найближчих видів, не перескакуючи через них. Порушення цього правила призводить до помилки, що називається стрибком у поділі [14, с. 57].

Так, на нашу думку, регулятивні кримінально-правові норми за об'ємом правового регулювання слід поділяти на:

- базові;
- конкретизуючі;
- виключні.

У свою чергу, всі охоронні (заборонні) кримінально-правові норми за об'ємом правового регулювання слід класифікувати на:

- охоронні (звичайні);
- загальні;
- спеціальні.

Спеціалізовані ж норми кримінального права включають у себе такі види норм:

- узагальнюючі;
- декларативні;
- дефінітивні;
- оперативні.

Перший вид цих норм С.С. Алексєєв називає загальними закріплюючими, однак знову ж таки з метою уникнення термінологічного змішування із загальними охоронними (заборонними) нормами пропонуємо називати такі норми узагальнюючими. Узагальнюючими кримінально-правовими нормами є норми, які в узагальненому вигляді закріплюють певні елементи суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом. Такою нормою є, наприклад, норма ч. 2 ст. 18 КК України, яка закріплює поняття спеціального суб'єкта злочину. Так, сама по собі ця норма не виступає регулятором суспільних відносин, як більшість норм, закріплених у статтях Загальної частини Кримінального кодексу, оскільки лише узагальнює розуміння тих спеціальних суб'єктів, які визначені як такі в статтях Особливої частини.

Декларативними є норми, в яких закріплюються принципи та завдання кримінального закону. Так, декларативними, на-

приклад, є норма ч. 1 ст. 1 КК України, яка визначає завдання Кримінального кодексу України, або норма ч. 2 ст. 2 КК України, яка закріплює презумпцію невинуватості.

Дефінітивними є ті кримінально-правові норми, які визначають певне кримінально-правове поняття, тобто в узагальненому вигляді закріплюють його ознаки. Прикладом такої норми є, зокрема, норма ч. 1 ст. 401 КК України, яка визначає поняття військового злочину.

Оперативними є такі кримінально-правові норми, які визначають обсяг, порядок набрання чинності та принципи дії кримінального законодавства. До таких норм слід відносити норми розділу II «Закон про кримінальну відповідальність» Загальної частини Кримінального кодексу України.

Зазначений поділ можна узагальнити за допомогою таблиці:

Таким чином, спеціальна кримінально-правова норма (спеціальна норма кримінального права) є видовою нормою по відношенню до ширшого поняття – охоронної кримінально-правової норми (охоронної норми кримінального права).

Все вищевикладене можна наглядно продемонструвати за допомогою кіл Ейлера:

Відповідно, найближчим родом для поняття спеціальної кримінально-правової норми є охоронна (заборонна) кримінально-правова норма.

Далі слід з'ясувати, які видові ознаки вирізняють спеціальну кримінально-правову норму серед інших норм кримінального права. А оскільки поняття спеціальної норми можна розглядати лише у взаємозв'язку із загальною нормою, необхідно розглянути також поняття загальної кримінально-правової норми.

Адже право – це система. Норми слід тлумачити не ізольовано, а взаємопов'язано. Власне нехтування системними зв'язками між нормами несе потенційну загрозу встановленню правильного співвідношення між ними [15, с. 247].

М.М. Свідлов наголошує, що загальні норми не слід отожднювати з нормами Загальної частини Кримінального кодексу. Загальна норма регулює родову групу суспільних відносин [12, с. 13].

Спеціальні ж норми автор визначає як правила поведінки, встановлені для зміни способу, а в інших випадках – і зміни меж регулювання певного виду суспільних відносин, рід яких регулюється іншою (загальною) кримінально-правовою нормою [16, с. 6–8].

Професор В.О. Навроцький дає поняття спеціальної норми через визначення поняття конкуренції відповідних норм: при конкуренції загальної та спеціальної норм одна з них (загальна) охоплює визначене коло діянь, а інша (спеціальна) – частину цього кола, тобто різновиди діянь, передбачених загальною нормою. Як зазначає автор, спеціальна норма містить більше ознак, за рахунок яких вона і виділяється із загальної [17].

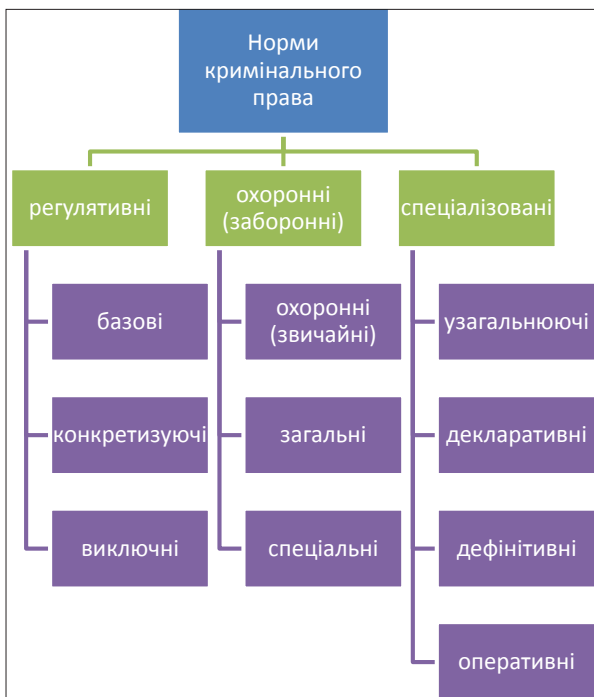
У підручнику О.О. Дудорова, М.І. Хавронюка стверджується, що спеціальною є норма, яка передбачає відповідальність за те саме діяння, що і загальна, але містить додаткові ознаки складу кримінального правопорушення, яких не містить загальна норма [18, с. 131].

Тут слід наголосити, що не всі охоронні (заборонні) норми кримінального права є асоціаціями загальної та спеціальної (чи спеціальних) норм.

Так, професор В.О. Навроцький обґрунтовано наголошує, що будь-яка норма сама по собі не може бути ні загальною, ні спеціальною. Вона стає такою, що конкурує з іншою нормою, тільки під час взаємодії між ними. За межами генетичного зв'язку спеціальна норма втрачає свої особливості та виступає як звичайна норма кримінального права [17].

Тоді виникає логічне питання: а як бути з тими нормами, від яких не утворилася жодна спеціальна норма? Чи можна їх називати загальними чи потрібно відшукати інший науковий термін для їх означення? На нашу думку, тут не може бути однозначної відповіді, й обидва варіанти є прийнятними.

Схожа проблема постає і з поняттям виконавця злочину. Відповідно до ч. 2 ст. 27 КК України, виконавцем може бути лише особа, яка вчинила злочин у співучасті з іншими суб'єктами злочину. Відповідно, для означення особи, яка вчинила злочин одноособово, термінологічно некоректно послуговуватися поняттям «виконавець злочину». Потрібно використовувати зворот «особа, яка вчинила злочин», хоча на практиці це питан-

ня ігнорується, і юристи-практики, як правило, використовують поняття виконавця і для випадків одноособового вчинення злочину. Незважаючи на неточність термінології, принципового значення це питання не має, адже не перешкоджає правильному правозастосуванню.

Так само і з охоронними нормами кримінального права. Відшукання окремого наукового терміна для норм, від яких на даний момент не утворилася жодна спеціальна норма, було б науково обгрунтованим рішенням з теоретичної точки зору.

Але, по-перше, таких норм небагато. А по-друге, варто також пам'ятати, що система правових норм є живим організмом, який зазнає постійних законодавчих змін та доповнень, внаслідок чого змінюються і зв'язки між правовими нормами: одні норми отримують співвідношення загальної та спеціальної чи кількох спеціальних норм, інші ж, навпаки, втрачають такі взаємозв'язки. Тому з певним ступенем відносності, на нашу думку, такі норми все ж можна номінувати загальними, шкоди для практики правозастосування від цього немає. Але термінологічно правильно буде називати такі норми просто охоронними, або звичайними, якщо послуговуватися словом, яке використав для їх позначення В.О. Навроцький [17].

Тепер з метою формулювання дефініції спеціальної кримінально-правової норми-заборони слід виділити загальні видові ознаки такої норми, найважливіші з яких ляжуть в основу визначення поняття:

1. поява спеціальної норми є результатом диференціації правового регулювання;

2. спеціальна норма є похідною від загальної, яка є первинною щодо неї;

3. спеціальна норма виділяється із загальної за критерієм об'єму (обсягу) правового регулювання;

4. співвідношення між загальною та спеціальною нормами характеризується співвідношенням понять «рід-вид»;

5. встановлюється для зміни способу чи меж регулювання певного виду суспільних відносин;

6. загальна та спеціальна норми перебувають у логічному відношенні підпорядкування понять;

7. спеціальна норма включає до свого змісту всі ознаки, властиві загальній нормі, плюс додаткові ознаки чи ознаку (кваліфікуючі або привілеюючі);

8. під час застосування спеціальна норма має перевагу над загальною.

Висновки. Таким чином, спеціальна кримінально-правова норма (спеціальна норма кримінального права) – це охоронна (заборонна) кримінально-правова норма, яка є похідною від загальної та виділяється з неї в результаті диференціації правового регулювання з метою зміни способу, а в окремих випадках – і зміни меж регулювання певного виду суспільних відносин, рід яких регулюється загальною нормою.

Література:

1. Пузиков П.Д. Понятия и их определения. Минск: «Наука и техника», 1970. 72 с.
2. Словник української мови: в 11 т. / ред. коллег. І.К. Білодід (голова) та ін.; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 5: Н-О. 1974. 840 с.
3. Elsenbroich C., Gilbert N. Modelling norms. Netherlands: Springer, 2013. 213 p.
4. Луць Л.А. Загальна теорія держави та права: навчально-методичний посібник (за кредитно-модульною системою). К.: Атіка, 2008. 412 с.

5. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: підручник. 2-ге видання. К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. 520 с.
6. Филимонов В.Д. Норма уголовного права. СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. 281 с.
7. Алексеев С.С. Структура советского права. М.: «Юридическая литература», 1975. 258 с.
8. Митрофанов І.І. Теоретичні засади механізму реалізації кримінальної відповідальності: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2017. 460 с.
9. Черданцев А.Ф. Специализация и структура норм права. Правоведение. 1970. № 1. С. 41–49.
10. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Атіка, 2004. 488 с.
11. Иоффе О.С., Шаргородский М.Д. Вопросы теории права. М.: Госюриздат, 1961. 381 с.
12. Свидлов Н.М. Виды норм и квалификация преступлений следователем: лекция. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1986. 24 с.
13. Конверський А.Є. Логіка: підручник для студентів юридичних факультетів. 6-те вид. К.: Центр учбової літератури, 2017. 424 с.
14. Жеребкін В.Є. Логіка: підручник. 9-те вид. К.: Т-во «Знання», КОО, 2006. 255 с.
15. Яремко Г.З. Загальні та спеціальні кримінально-правові норми-заборони: ревізія поглядів. Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозиуму (21-22 вересня 2012 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. С. 246–250.
16. Свидлов Н.М. Специальные нормы в уголовном праве: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. М.: Московская высшая школа милиции МВД СССР, 1979. 19 с.
17. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації. URL: <https://studfiles.net/preview/5455569/page:34>.
18. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навчальний посібник; за заг. ред. М.І. Хавронюка. К.: Вайте, 2014. 944 с.

Сень И. З. Понятие специальной нормы в уголовном праве Украины

Аннотация. Статья посвящена формулировке дефиниции понятия специальной уголовно-правовой нормы, исходя из логических принципов определения понятий. В связи с этим проанализировано место нормы права среди других регуляторов общественных отношений, проведена классификация правовых норм, в том числе норм уголовного права. Определено место специальной нормы среди всей системы уголовно-правовых норм и установлены важнейшие признаки специальной уголовно-правовой нормы.

Ключевые слова: социальная норма, норма права, охранный (запретительный) норма уголовного права, специальная уголовно-правовая норма, определение через род и видовое отличие, ближайший род, видовые признаки.

Sen I. Concept of a special norm in criminal law of Ukraine

Summary. The article is devoted to formulation of the definition of the concept of a special criminal-law norm, based on the logical principles of definition of concepts. In this regard, the place of the legal norm among the other regulators of social relations has been analyzed, the classification of legal norms, including the norms of criminal law, has been carried out. The place of the special norm among the whole system of criminal-law norms has been determined and the most important features of the special criminal-law norm have been established.

Key words: social norm, legal norm, guarding (prohibitive) norm of criminal law, special criminal-law norm, definition by genus and kind distinction, closest genus, kind features.